

BEATA STYPUŁKOWSKA

MAPA HISTORYCZNA I FIZYCZNA W KATECHEZIE BIBLIJNEJ

Wśród różnych wskazań odnoszących się do poprawnej interpretacji tekstu biblijnego znajdują się zalecenia dotyczące odczytywania danego tekstu w jego kontekście historycznym. Kontekst ten winien być już uwzględniony w ramach katechezy szkolnej. Katechizowany powinien uzyskać informacje z zakresu historii Izraela oraz historii powszechnej, które pomogą mu zrozumieć niektóre kwestie biblijne. Aby poznać określoną kulturę, zwłaszcza starożytną, należy przyjrzeć się również uwarunkowaniom geograficznym obszaru, na jakim owa kultura się rozwinęła. Nie bez znaczenia są czynniki geograficzne, takie jak położenie, klimat, ukształtowanie terenu na sposób życia ludzi, wznoszone budowle, środki utrzymania się, hodowle i uprawy, sposoby rządzenia. Dotyczy to także krajów biblijnych. Zapoznanie się ze światem Biblii musi rozpocząć się od przestudiowania mapy historycznej i fizycznej. W ramach lekcji religii uczeń przy omawianiu tekstów biblijnych winien mieć kontakt z mapą historyczną i fizyczną. Właściwy „odczyt” mapy może być źródłem wielu wiadomości, ułatwiających zrozumienie różnych fragmentów biblijnych¹.

1. Mapa historyczna i fizyczna jako środek dydaktyczny

Mapa jest obrazem przestrzeni geograficznej, wykonanym w odpowiedniej skali i uwzględniającym krzywizny powierzchni Ziemi. Mapa historyczna odzwierciedla przestrzenne stosunki zachodzące w rzeczywistości geograficznej między faktami i zjawiskami².

Mapy są niezbędnym składnikiem systemu środków nauczania³. Mapy historyczne i fizyczne należą do prostych środków wzrokowych⁴. Jako środki dydaktyczne ułatwiają one uczniom funkcję uczenia się. Przyczyniają się do lepszego poznawania rzeczywistości oraz kształtowania postaw emocjonalnego stosunku do rzeczywistości⁵. Mapy fizyczne i historyczne należą do podstawowych narzędzi pracy dydaktycznej w szkole. Dzięki mapom uczeń może uzyskać informacje, których nie ma

¹ J. Rogerson, *Świat Biblii*, Warszawa 1996; Z. Ziółkowski, *Spotkania z Biblią*, dz. cyt., s. 114-289.

² A. Zielecki, *Mapa w nauczaniu historii*, Warszawa 1984, s. 5.

³ Tamże.

⁴ F. Bereźnicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2004, s. 379.

⁵ W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1996, s. 287.

bezpośrednio w treści podręcznika. W pracy dydaktycznej w szkole wykorzystuje się mapy ściennie, podręcznikowe i atlasowe.

2. Praca z mapą na lekcjach religii

Już na II etapie edukacyjnym, czyli w klasach IV-VI szkoły podstawowej, w sposób systematyczny na lekcjach przyrody uczy się korzystania z różnego rodzaju map i wydobywania z nich potrzebnych informacji⁶. Dzięki lekcjom historii uczeń ma również kontakt z mapą historyczną⁷. Umiejętności ucznia zdobyte w szkole na różnych lekcjach można wykorzystać dla potrzeb katechezy biblijnej. Oczywiście nie każda lektura biblijna wymaga odwoływania się do mapy historycznej. W ramach katechezy biblijnej uczeń ma kontakt z Pismem Świętym na wielu płaszczyznach. Niewątpliwie najważniejszą lekturą Biblii jest lektura duchowa, w ramach modlitwy. To przez Pismo Święte uczeń spotyka się ze Słowem Bożym. Aby nawiązać kontakt z Bogiem niepotrzebna jest wiedza historyczna. Jednak, aby uczeń w pełni był przygotowany do odbioru tekstów biblijnych, w ramach katechezy winien zapoznawać się również z zasadami poprawnej interpretacji Pisma Świętego, w tym zasad odnoszących się do zrozumienia wyrazowego Biblii. Dlatego też katecheta w ramach korelacji międzyprzedmiotowej nie tylko może, ale i powinien utrzymywać wiadomości i umiejętności uczniów odnoszące się do wiedzy historycznej oraz pracy z mapą, zarówno fizyczną, jak i historyczną.

Znajomość mapy historycznej uzyskuje się przez wykonanie pewnych działań wprowadzających⁸. Na początku należy zapoznać się z legendą danej mapy i ustalić granice czasowe okresu historycznego, do którego się odnosi. Następnie należy poznać zarys granic państw, które mapa obejmuje i ustalić miejsca znanych wydarzeń. Można porównać historyczną mapę ze współczesną oraz na współczesnej mapie wskazać miejsca biblijnych miejscowości (często historyczne nazwy miast ulegały zmianom). W dalszej pracy należy zastanowić się nad wpływem warunków naturalnych na przebieg wydarzeń historycznych. Przydatne jest to, by podczas bieżącej lektury Pisma Świętego przy napotykaniu na nazwy geograficzne umiejscawiać ich położenie na mapie historycznej i współczesnej. Zwłaszcza w klasach gimnazjalnych i licealnych dobre przeprowadzanie katechezy wymaga stałego odnoszenia się do map historycznych biblijnych krajów. Umiejętności czytania map historycznych

⁶ W podstawie programowej w części odnoszącej się do przedmiotu przyrody wśród osiągnięć ucznia czytamy: „Czytanie i interpretowanie map, wykresów, tabel” – *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 2: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych i gimnazjów*, Dz.U. z dnia 9 maja 2002 r. nr 51, poz. 458, s. 3608.

⁷ W podstawie programowej w części odnoszącej się do przedmiotu historia i społeczeństwo wśród osiągnięć ucznia czytamy: „Lokalizowanie czasowo-przestrzenne wydarzeń z wykorzystaniem osi czasu, planu, mapy, wykresów i tabel” – *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej*, dok. cyt., s. 3604.

⁸ J. Majerska, *Samokształcenie kierowane w procesie nauczania historii*, Bydgoszcz 1981, s. 158.

i fizycznych należy uczyć w każdej klasie i na wszystkich poziomach edukacyjnych⁹. Dlatego już w klasach młodszych szkoły podstawowej należy umiejscawiać pewne miejscowości na mapie. Wydaje się, że od początku nie unikniemy komentarza historycznego (np. spis ludności za czasów Cezara Augusta, zwyczaj corocznych pielgrzymek do świątyni jerozolimskiej) i nazw geograficznych (Betlejem, Palestyna, Jezioro Galilejskie). Dobrze jest jeżeli w sali szkolnej, w której odbywają się lekcje religii, znajdują się na stałym wyposażeniu biblijne mapy ściennie, które można wykorzystać w czasie katechezy.

Pierwszym krajem, jaki winien być przez katechizowanego poznany, jest Palestyna w czasach Nowego Testamentu. Katecheza biblijna wychodzi od treści odnoszących się do Nowego Testamentu, by następnie coraz bardziej zapoznawać się z jego starotestamentalnym kontekstem. Poza Palestyną najbardziej znaczącymi krajami dla teologii biblijnej, a także krajami, które uczeń poznaje w ramach nauki historii, są Egipt (z wydarzeniem wyjścia i przymierzem synajskim) oraz Mezopotamia (kraj, z którego wyszedł Abraham, dalej miejsce niewoli babilońskiej, kraj, którego kultura ciągle oddziaływała na cały Bliski Wschód, w tym również na starożytny Izrael). Nie bez znaczenia jest również zapoznanie się z Cesarstwem Rzymskim – państwem, w obrębie którego działał św. Paweł.

3. Mapy ściennie

Mapy ściennie są cennym środkiem dydaktycznym. Gdy umieszczone są na ścianach sali szkolnej, mogą pełnić funkcję dydaktyczną nawet po skończonych zajęciach. Uczniowie powinni mieć możliwość oglądu mapy z bliskiej perspektywy, dlatego też winna ona być umieszczona w dostępnym dla uczniów miejscu. W trakcie zajęć szkolnych uczniowie siedzący w dalszych ławkach mogą nie widzieć wszystkiego, dlatego wskazane jest, aby te same treści były dla nich dostępne przy pomocy map podręcznych (atlasowych lub podręcznikowych). Wówczas katecheta za pomocą mapy ściennej mógłby kierować procesem odczytywania treści map podręcznych¹⁰.

Obecnie dostępne są trzy biblijne mapy ściennie opracowane przez Wydawnictwo Paulistki. Są to: Wędrowka ludu Bożego w Starym Testamencie, Palestyna i Ewangelia w Nowym Testamencie, Podróże misyjne św. Pawła Apostoła¹¹.

4. Mapy zamieszczone w podręcznikach

Gdy chodzi o podręczniki katechetyczne sprawa zamieszczenia w nich map nie wygląda najlepiej. Jeden z podręczników do religii dla pierwszej klasy gimnazjum¹²

⁹ A. Zielecki, *Atlasy historyczne*, w: *Współczesna dydaktyka historii. Zarys encyklopedyczny*, red. J. Maternicki, Warszawa 2004, s. 14.

¹⁰ A. Zielecki, *Mapy historyczne ściennie*, w: *Współczesna dydaktyka historii*, dz. cyt., s. 178.

¹¹ http://www.paulistki.pl/apost_wydawnictwo_mapy.htm

¹² *Jeżus uczy i zbawia. W drodze do Emaus. Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum*, wyd. WAM, Kraków 2000.

posiada tylko jedną, niewielką mapę przedstawiającą podróże misyjne Pawła¹³. Nie ma w nim niestety wprowadzenia w świat Biblii od strony historyczno-kulturowej ani też żadnej próby odniesienia się do treści przekazywanych w tej samej klasie na lekcjach historii. Katecheta winien korzystać z materiałów zamieszczonych w podręcznikach do historii lub bezpośrednio z atlasów biblijnych lub map ściennych.

Podręczniki do historii zawierają dużo materiału przydatnego w katechezie biblijnej i mogą pełnić funkcję pomocniczą o dużo lepiej niż analogiczne podręczniki do nauki religii. Podręczniki do historii przede wszystkim zawierają czytelne, kolorowe mapy historyczne krajów biblijnych: regiony Bliskiego Wschodu (Mezopotamii, Persji, Asyrii, Palestyny, Egiptu) oraz basenu Morza Śródziemnego (Grecji, Rzymu). Niektóre mapy mają wprost biblijne odniesienia. Przedstawiają szlaki wędrówek Abrahama z Ur do Kanaan, Izraelitów do Egiptu, drogę Mojżesza i Izraelitów do Ziemi Obiecanej¹⁴, „Wyjście” Żydów z Egiptu pod wodzą Mojżesza. Przymyślna trasa¹⁵, z Egiptu do Ziemi Obiecanej¹⁶, Palestynę w czasach Starego Testamentu¹⁷, podział Palestyny pomiędzy plemiona Izraela¹⁸, Palestynę czasów Dawida i Salomona¹⁹, Palestynę w X-VIII wieku p.n.e.²⁰, Palestynę II/I tys. przed Chrystusem²¹, Palestynę początków I tysiąclecia przed Chrystusem²², Palestynę w czasach Chrystusa²³,

¹³ Tamże, s. 115.

¹⁴ G. Kucharczyk, P. Milcarek, M. Robak, *Przez tysiąclecia i wieki. Cywilizacje starożytności i średniowiecza. Podręcznik do historii dla I klasy gimnazjum*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2002, s. 39; R. Kulesza, *Historia. Podręcznik dla gimnazjum. Dzieje najdawniejsze i dawne do schyłku XIV wieku. Starożytność*, wyd. Juka, Warszawa 1999, s. 41.

¹⁵ E. Wipszycka, *Gimnazjum. Podręcznik do historii, część I. U źródeł współczesności. Starożytność*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999, s. 44.

¹⁶ Wróbel, *Odnaleźć przeszłość. Historia od starożytności do 1815 roku, Kl. I. Liceum ogólnokształcące, liceum profilowane, technikum, kształcenie w zakresie podstawowym*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2002, s. 31.

¹⁷ G. Kucharczyk, P. Milcarek, M. Robak, *Przez tysiąclecia i wieki*, dz. cyt., s. 38.

¹⁸ K. Polek, M. Wilczyńska, *Ludzie i epoki. Podręcznik do historii obejmujący kształcenie w zakresie podstawowym w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum oraz kształcenie w zakresie rozszerzonym w liceum ogólnokształcącym i liceum profilowanym, klasa I*, wyd. Znak, Kraków 2002, s. 53.

¹⁹ E. Wipszycka, *Gimnazjum*, dz. cyt., s. 45; T. Cegielski, W. Lengauer, M. Tymowski, *Ludzie – społeczeństwa – cywilizacje. Historia. Starożytność i średniowiecze. Część I. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum, kształcenie w zakresie podstawowym*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2002, s. 75; G. Wojciechowski, *Razem przez wieki. Zrozumieć przeszłość. Historia. Podręcznik dla klasy I do gimnazjum*, wyd. Arka, Poznań 2002, s. 40; D. Musiał, K. Polacka, S. Roszak, *Przez wieki. Podręcznik do historii dla klasy pierwszej gimnazjum obejmujący okres starożytności i średniowiecza*, wyd. M. Rożak, Gdańsk 2002, s. 22.

²⁰ T. Małkowski, J. Rzeźniowiecki, *Historia I. Podręcznik dla klasy I gimnazjum*, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, Gdańsk 2000, s. 54.

²¹ A. Gałkowska-Banat, *Błękitna szkoła. Podręcznik do historii dla I klasy gimnazjum*, wyd. Kleks, Bielsko-Biała 2002, s. 42.

²² E. Wipszycka, *Cywilizacja starożytna. Podręcznik dla szkół średnich. Wersja rozszerzona*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2000, s. 89.

²³ G. Kucharczyk, P. Milcarek, M. Robak, *Przez tysiąclecia i wieki*, dz. cyt., s. 121; E. Wipszycka, *Cywilizacja starożytna*, dz. cyt. s. 92.

podróże misyjne św. Pawła²⁴. Należałoby sobie życzyć, aby podręczniki do nauki religii zawierały podobny zbiór pomocy dydaktycznych.

5. Atlasy

Dla potrzeb katechezy biblijnej katecheta może wykorzystać atlasy biblijne, historyczne i geograficzne.

5.1. Atlasy biblijne

W katechezie biblijnej najszerze zastosowanie będzie miał atlas biblijny. Na rynku księgarskim można spotkać różne atlasy²⁵. Posiadają one mapy zarówno z okresu Starego Testamentu, jak i z Nowego. Obejmują czasy patriarchów, wyjścia z Egiptu, sędziów, królów, podzielonego królestwa oraz Palestynę z czasów Chrystusa. Zawierają trasy podróży misyjnych św. Pawła i jego ostatnią podróż do Rzymu. Atlasy wyposażone są w indeksy nazw geograficznych, co ułatwia biblijne poszukiwania. Dobrze byłoby, gdyby uczniowie zaopatrzyli się w tę pomoc dydaktyczną. W przypadku braku atlasów biblijnych katecheta może wykorzystać szkolne atlasy geograficzne i historyczne.

5.2. Atlasy geograficzne

Atlas geograficzny przeznaczony dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum, opracowany przez L. Glinkę i S. Bujno²⁶, zawiera mapy współczesne przedstawiające obszary dawnych krajów biblijnych. Z punktu widzenia katechezy interesujące są następujące plansze: Europa – ukształtowanie powierzchni²⁷, Półwysep Apeniński i Bałkański²⁸, Azja – podział polityczny²⁹, Azja – krajobrazy i rolnictwo³⁰, Azja południowo-zachodnia³¹, Ziemia Święta³², Afryka – ukształto-

²⁴ G. Kucharczyk, P. Milcarek, M. Robak, *Przez tysiąclecia i wieki*, dz. cyt., s. 124; T. Cegielski, W. Lengauer, M. Tymowski, *Ludzie – społeczeństwa – cywilizacje*, dz. cyt., s. 136.

²⁵ S. Jenkins, *Atlas biblijny. Podręczny przewodnik po biblijnych wydarzeniach*, Księgarnia świętego Wojciecha, Poznań 2005; *Mały atlas biblijny*, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 2001; E. Hunter, *Atlas biblijny dla dzieci*, oprac. wydania polskiego W. Chrostowski, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 1997; D. Bahat, *Atlas biblijnej Jerozolimy*, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 2005; *Wielki atlas biblijny*, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 2001; G. Perego, *Przewodnik po świecie Biblii. Pismo Święte, geografia, archeologia i teologia w konfrontacji ze sobą*, oprac. wydania polskiego M. Górny, Z. Gawron, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2001; tenże, *Biblijny atlas szkolny*, przeł. K. Stopa, wyd. WAM, Kraków 2003; *Atlas biblijny*, Warszawa 1990.

²⁶ *Świat. Atlas geograficzny. Liceum ogólnokształcące, liceum profilowane, technikum*, red. L. Glinka, S. Bujno, Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im. Eugeniusza Romera, S.A., Warszawa 2002, nr w wydaniu: 1176/2001.

²⁷ Tamże, s. 24-25.

²⁸ Tamże, s. 44-45.

²⁹ Tamże, s. 48.

³⁰ Tamże, s. 51.

³¹ Tamże, s. 56-57.

³² Tamże, s. 57.

wanie powierzchni³³, Afryka – krajobrazy i rolnictwo³⁴, Afryka – część północna³⁵. Dzięki mapom politycznym uczeń będzie mógł sprawdzić, jakie państwa znajdują się obecnie na terenach występujących w Biblii. Mapy fizyczne podają wiele wskazówek odnoszących się do ukształtowania terenu oraz przybliżą uczniom nazwy geograficzne. Dzięki mapom przedstawiającym krajobrazy i rolnictwo uczniowie mogą utrwalić wiadomości odnoszące się do warunków naturalnych krajów biblijnych. Szczególnie interesująca jest mapa zatytułowana: „Ziemia Święta”³⁶. Przedstawiono na niej warunki naturalne, oazy, akwedukty, kanały, ruiny oraz niektóre miejsca upamiętnione w Biblii.

5.3. Atlasy historyczne

Atlas historyczny opracowany przez Cz. Nankego, L. Piotrowicza i W. Semkowicza³⁷ zawiera trzy mapy odnoszące się do starożytnych krajów biblijnych. Na wewnętrznej stronie okładki ukazany jest „Bliski i Daleki Wschód w starożytności”. Następne mapy historyczne przydatne w katechezie to mapa przedstawiająca Grecję³⁸ oraz Imperium Rzymskie³⁹.

Atlas historyczny przeznaczony dla gimnazjum opracowany przez I. Hajkiewicz, B. Konopską i D. Przybytkę⁴⁰ zawiera kilka interesujących map z punktu widzenia katechezy biblijnej. Ukazuje przede wszystkim Palestynę w XIII-X w. p.n.e.⁴¹. Przedstawia także mapę Egiptu i Mezopotamii w XV w. p.n.e.⁴², świat śródziemnomorski i Bliski Wschód ok. 500 r. p.n.e.⁴³, monarchię Aleksandra Wielkiego w latach 336-323 p.n.e.⁴⁴, świat hellenistyczny w 301 r. p.n.e.⁴⁵, rozwój Imperium Rzymskiego w czasach Republiki (264-31 r. p.n.e.)⁴⁶ oraz Cesarstwo Rzymskie do II wieku n.e. (31 r. p.n.e. – 284 r. n.e.)⁴⁷.

Szkolny atlas historii świata⁴⁸ oprócz map historycznych zawiera wiele informacji, ilustracji i tablic chronologicznych. Wśród starożytnych cywilizacji zwrócono

³³ Tamże, s. 62.

³⁴ Tamże, s. 63.

³⁵ Tamże, s. 66-67.

³⁶ Tamże, s. 57.

³⁷ Cz. Nanke, L. Piotrowicz, W. Semkowicz, *Mały Atlas historyczny, Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych*, Warszawa-Wrocław 1984.

³⁸ Tamże, s. 1.

³⁹ Tamże, s. 3.

⁴⁰ I. Hajkiewicz, B. Konopska, D. Przybytek, *Atlas historyczny. Od starożytności do współczesności*, Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im. Eugeniusza Romera, S.A., Warszawa 2001, nr w wykazie: 0964/2000.

⁴¹ Tamże, s. 2.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże, s. 5.

⁴⁴ Tamże, s. 7.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Tamże, s. 9.

⁴⁷ Tamże, s. 10.

⁴⁸ N. DeMarco, *Szkolny atlas historii świata*, przeł. A. Polkowski, Warszawa-Poznań 1998.

uwagę m.in. na miasta i imperia Mezopotamii⁴⁹, starożytny Egipt⁵⁰, imperium perskie⁵¹, cywilizacje greckie⁵² i cesarstwo rzymskie⁵³. Pomoc ta przeznaczona jest dla uczniów szkół podstawowych, ewentualnie gimnazjum.

Atlas historyczny J. Tazbira⁵⁴ przeznaczony jest dla liceów i techników. Przedstawia kilkanaście map przydatnych w katechezie biblijnej: Najstarsze cywilizacje świata⁵⁵, Mezopotamia (III/II tys. p.n.e.)⁵⁶, Azja Mniejsza (II tys. p.n.e.)⁵⁷, Palestyna (II/I tys. p.n.e.)⁵⁸, Egipt. Delta Nilu⁵⁹, Egipt do II w. n.e.⁶⁰, Świat śródziemnomorski ok. 500 r. p.n.e.⁶¹, Państwo Aleksandra Wielkiego (336-323 r. p.n.e.)⁶², Podział państwa Aleksandra Wielkiego po 301 r. p.n.e.⁶³, Wschód hellenistyczny około 200 r. p.n.e.⁶⁴, Rozwój terytorialny Imperium Rzymskiego⁶⁵, Początki chrześcijaństwa⁶⁶.

Atlas historyczny dla szkół średnich⁶⁷ zawiera następujące mapy przydatne w katechezie biblijnej: Najstarsze cywilizacje⁶⁸, Egipt w III tysiącleciu p.n.e.⁶⁹, Mezopotamia w III tysiącleciu p.n.e.⁷⁰, Wschód starożytny w II tysiącleciu p.n.e.⁷¹, Palestyna w X w. p.n.e.⁷², Państwo Aleksandra Wielkiego⁷³, Podział monarchii Aleksandra Wielkiego⁷⁴, Republika rzymska⁷⁵, Cesarstwo Rzymskie⁷⁶, Rzym – plan miasta⁷⁷.

---

⁴⁹ Tamże, s. 12-13.

⁵⁰ Tamże, s. 14-15.

⁵¹ Tamże, s. 20-21.

⁵² Tamże, s. 22-23.

⁵³ Tamże, s. 24-25.

⁵⁴ J. Tazbir, *Atlas historyczny – szkoła średnia do 1815 roku*, Demart, Warszawa 2002.

⁵⁵ Tamże, s. 2.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże, s. 3.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Tamże, s. 5.

⁶² Tamże, s. 6-7.

⁶³ Tamże, s. 6.

⁶⁴ Tamże, s. 7.

⁶⁵ Tamże, s. 8.

⁶⁶ Tamże, s. 9.

⁶⁷ *Atlas historyczny dla szkół średnich*, red. J. Konarski, A. Daniluk, Polskie przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych, Warszawa 2001.

⁶⁸ Tamże, s. 1.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże, s. 2.

⁷² Tamże.

⁷³ Tamże, s. 4.

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ Tamże, s. 5.

⁷⁶ Tamże, s. 6-7.

⁷⁷ Tamże, s. 7.

6. Mapy biblijne w Internecie

Przy współczesnym dostępie do Internetu katecheta winien wykorzystywać ten środek dla celów katechetycznych. Uczniowie, którzy nie posiadają atlasów biblijnych mogą zastąpić ten brak korzystając z map umieszczonych na stronach internetowych. Biblijne mapy internetowe mogą być wykorzystane zwłaszcza podczas odrabiania prac domowych.

Oto przykładowe linki do stron internetowych:

<http://www.biblia.info.pl/mapy>

http://casimir.kuczaj.free.fr/Polski/Swiat%20Biblii/obrazki_biblijne.htm

http://swiatbiblii.ovh.org/atlas_biblijny.php

www.bible-history.com/maps

Poznawanie świata biblijnego, zwłaszcza jego realiów historycznych i geograficznych, przy pomocy map fizycznych i historycznych powinno być obecne w pracy ucznia zarówno w szkole jak i w domu. Kontakt z mapą pozwoli prawidłowo zrozumieć wiele kwestii biblijnych i unaocznia uczniowi teksty, w których wymieniane są nazwy geograficzne. Usytuowanie wydarzeń na mapie pozwoli uczniowi przekonać się o ich historycznym znaczeniu. Biblia nie jest bowiem zbiorem opowiadań ahistorycznych, ale w pełni relacją o faktach i wydarzeniach z historii zbawienia, które miały miejsce w określonym czasie i miejscu. Możliwość posługiwania się mapą podczas lektury biblijnej prawdę tę przybliża.